

akadtam, de ezzel később azon oknál fogva hagytam fel, minthogy azok Ortvainak „Magyarország vizrajza“ czimű nagy munkájában úgy is megjelentek. — A pontos idézést ezuttal szem előtt tartottam volt, mivel ma napság annak hiánya a munka hitelét nagyon megingatja; azt mondják, a tekintélyek korszaka lejárt, de úgy látszik a szavahihető embereké is, s így, ha nem nyer a munka, az örökös kut-források idézése által, az olvasóra nézve, legalább alapossága nem vonható kétségbe.

(Vége köv.)

A törpe puszpángról, *Polygala Chamaebuxus* L.

Ez a magasabb hegyeken, havasi völgyekben lakos téli-zöld, sárga virágú apró cserje, mely leveléről a puszpánghoz (*Buxus sempervirens*), virágjáról pedig a *Colutea* hoz (*Anonymus flore Coluteae*, Clusius: Stirp. Pann. [1583.] p. 48.) hasonlítható, a magyar hazában elég ritkaság, noha innen már három száz év előtt ismeretes.

Hazánkban csak nyugaton, Sopronmegye déli részén és Vas megyében nő, a bánági termőhelyéhez némi kétség fér. Elég különös, hogy e másutt¹⁾ nem ritka növény a magyarországi Kárpátokon nem terem, Erdélyben csak néhol, a déli határhegylánczolatról említik.

A más hegrendszerhez tartozó Sopron- és Vas megyei hegyeken Clusius, hazánkban időző külföldi tudós találta, plurimis Pannoniae locis, uti supra Posonium²⁾, Sopronium et Zolonoeh (Clus. id. h. 49.) s idézett munkájában szépen le is rajzolta.

¹⁾ Horvátországban az Osterc hegyen, Rude mellett láttam.

²⁾ Endlicher és Neilreich szerint már nem nő itt.

Csodálatos azonban, hogy Neilreich³⁾ ezt a „Zolonoeh“-ot a *Gagea pusillánál* is Szölnök-nek írja, melynek német neve Zemming. Ellenben „Zolonoeh“ sem több, sem kevesebb, mint Szalonak = Schlaining, a hol a Batthyány-aknak szintén van vára és birtoka, a kik sarjának, Boldizsár-nak Clusius vendége volt.

Szölnök alacsonyabb vidékén a törpe puszpáng nehezen is terem, ellenben a szalonaki termőhelyet a borostyánkői is támogatja.

Borostyánkő és Rőtfalu (Redlschlag) serpentinjén körülbelül 800 méter magasságban terem⁴⁾. Itt a serpentin talajnak határozott jelzője lévén, nagyon hihető, hogy Clusius is a szalonaki serpentin hegyeken (Gaisriegel, Hendelstein, a hol Mátyás király a monda szerint csirkét falatozott; Pliše vagy Szt-László hegy) találta.

A serpentin talajon kívül a *Polygala Chamaebuxus* még a fenyveseknek is kísérő növénye, hol a tisztásokon a mohába rejtőzik, csak a sárga virágait emeli fel onnan egy kissé a gyep fölé.

A törpe puszpáng a nóri fenyvesek kísérő növénye lévén, s hazánkban kelet felé, már pl. a Bakonyban sem termvén, azon jellemző növények sorába kell iktatnunk, a melyek a fenyvesekkel együtt a magyarországi nóri hegységet a magyar Kis-Alföldtől, Kemenes-aljától keletre eső hegységek vegetációjától, (hol a fenyvesek és eredeti kísérő növényeik hiányzanak, különösen *Ericaceák*, *Pirola* és fenyvesbogyó = *Vaccinium*), élesen megkülönböztetik.

A *P. Chamaebuxus* ugy látszik Erdélyben sem épen

³⁾ Aufzählung der in Ungarn bisher beobacht. Gefässpfl. p. 299.

⁴⁾ Verzeichn. der Gefässpfl., welche in der Umgegend Obersützens gefunden wurden, a felső-lői reálisk. programmjában 1857/8 p. 2., — Borbás: Magyarorv. term. vizsg. Munkálatai XXI. p. 315.

gyakori. Innen kerülhetett a bánsági hegyekre is, ha ott csakugyan nő. Hogy a Magas-Tátrán s a vele növényzetéről rokon Sudetokon, valamint a Kárpátok lánczolatán, Erdély déli részét kivéve, nem terem, elegendő tanúsága annak, hogy más rendszerhez tartozó hegység sajátja. Erdélyben és a szörény-krassói hegyeken én nem láttam, de ha ott nő, talán más módon magyarázható meg ez a termőhelye.

Hogy a *Polygala Chamaebuxus* a Kárpátok hegyrendszerén hiányzik vagy itt ritkaság, ennek határozott növénygeographiai és klimai oka van. Az óvilág continensén t. i. Kelet felé az örökzöld lombu növények megritkulnak, vagy általában elmaradnak, s a télizöld növények ez a ritkulása már hazánk continentalis flórájában élénken nyilatkozik. Nincsenek a Kárpátok hegyrendszerén pl. piros bogyós borókák, *Ilex*, *Arbutus Unedo*, *Buxus*, télizöld *Lonicerák*, *Ceratonia*, gránátalma, *Osyris alba*, *Paliurus aculeata* (Krisztus koszorú), *Phyllireák*, *Pistaciák*, *Viburnum Tinus*, a Magas-Tátrán *Azalea procumbens*, valamint több a lombhullatók közül, melyek e télizöldek társai: mint a szelid gesztenye, *Celtis*, több félcserjés *labiata*, pl. a *Satureia pygmaea*, *Rhamnus rupestris*, *R. intermedia*, *Rh. alpina*, *Rh. Carniolica*, füge, *Ostrya* (kumlófa), *Vitex agnus castus* stb., sőt a *Rhododendron*-ok (havasi rózsák) sem oly soktaguak nálunk, mint az Alpeseken. Lehet a *Lonicera alpigena*⁵⁾ és *Hippophaë* is egészen hiányzik a Kárpátok hegyrendszeréről.

A *P. Chamaebuxus* Borostyánkő és Rótfalu határa-

⁵⁾ A *Lonicera alpigena*, Dietz szerint (Kárpátgyes. Évkönyve 1882. p. 154.) ugyan nőne a Vihorlaton, a min mindjárt méltán kételkedtem, s hozzám intézett levelében vissza is vonja e tévesen közölte adatot, s *L. nigrával* helyettesíti.

ban annyira gyakori, hogy Urnapja körül vékaszámra hozzák az oltárok feldiszítésére.

A *P. Chamaebuxus* itt viritására nézve is nevezetes. F r e h Alfons kőszegi tanár 1883. október 1-én itt virágban és fejledező bimbóban elég bőven találta a *Potentilla Serpentina* másodvirágaival együtt. Mint másodvirágzó a *P. Chamaebuxus* már ismeretes⁶⁾; de hogy e sajátosságát hazánkban sem tagadja meg, csak most tudjuk, mert idáig e csinos cserjécske hazai viszonyairól keveset hallottunk. A fenyveseket kísérő télizöld növények több fájának is sajátossága a másodvirágzás. (*Vaccinium Vitis Idaea*, *Pirola rotundifolia* (szept. 1882. Kőszegen), *Erica verticillata* Forsk.) lehet, hogy ez a levelek sempervirentiájával összefügg.

A *Polygala Chamaebuxus*-t (*Chamaebuxus polygaloides* Schur) láttam utólag az erdélyi Csukásról a magyar nemzeti muzeum gyűjteményében (gyűjté Nagy). Erdélyben általában ritkának kell lennie, mert többnyire Baumgarten régibb adatát közlik. Ritkaságán nincs mit csodálkoznunk ott, a hol a fenyvesek, a regio abietinát kivéve, hiányzanak. Hasonlítanak hozzá a fenyvesek mohszőnyegén a sárga virágu apró *Melampyrum*ok (csormolya). A törpe puszpángot még Kanitz Ákos⁷⁾ feljegyezi Moldvaországból, de már Grisebach „*Spicilegium Fl. Rumeliae*“, s Boissier „*Flora Orientalis*“-ban nincs helye.

Borbás Vincze.

⁶⁾ Neill Fl. v. Niederösterr. p. 835., Willkomm. Forstl. Fl. p. 798.

⁷⁾ Plantas Romaniae hucusque cognitae p. 17.